

Zadání: Jednorozměrná relativistická úloha:

Auto vlastní délky $d_{a0} = 1$ projíždí zleva garáží vlastní délky $d_{g0} = 1$ rychlostí $\beta = v/c = 0,6$.

Když je prostředek auta uprostřed garáže, přeskóčí **jiskra** (událost L) a záblesk světla letí na obě strany. Vyneste do grafu a určete souřadnice různých událostí v soustavě **S** (vůči garáži) i v soustavě **S'** (vůči autu). Berte $c = 1$ (např. jednotky délky $l_0 = 5$ m, času $t_0 \approx 166$ ns). Lorentzův činitel je $\gamma = 1/\sqrt{1 - \beta^2} = 5/4$.

Garáž: Garáž je v klidu v soustavě **S**. Má vlastní délku $d_{g0} = 1 = d_g$, vjezd (vlevo) A, výjezd B. „Garážní“ čas značíme t a vynášíme **svisle** vzhůru (plná červená šipka). Polohu vůči garáži značíme x a vynášíme **vodorovně** (zleva doprava, plná červená šipka). Počátek souřadnic $x = 0$ volíme v A, výjezd B má tedy $x = 1$. Časový počátek $t = 0$ v **S** volíme, když do vjezdu A do garáže vjíždí příď D auta (událost AD). Souřadnice události píšeme ve vztažné soustavě **S** v pořadí $[x; t]$. Vše je bez čárky.

Auto: Auto je v klidu v soustavě **S'**, zepředu na něj najíždí garáž. Auto má vlastní délku $d_{a0} = 1 = d_a'$, vlevo zád' (C) se souřadnicí $x' = -1$, vpravo příď' (D) se souřadnicí $x' = 0$.

Časový počátek $t' = 0$ v **S'** volíme stejně – když do vjezdu A do garáže vjíždí příď' D auta (událost AD). V soustavě **S'** (auta) značíme časy t' , polohy x' , souřadnice událostí $[x'; t']'$. Vše je s čárkou, i závorka.

Základní události značíme dvěma písmeny (setkání auta C, D s garáží A, B) nebo L:

- AD: $= [0; 0]$ $= [0; 0]$ do garáže vjíždí (A) příď' (D) auta.
- AC: $= [0; 4/3]$ $= [-1; 5/3]'$ do garáže vjíždí (A) zád' (C) auta.

Z hlediska S je čas $t = 4/3 = (4/5)/(3/5)$, protože auto, v **S** dlouhé jen $4/5$, přejelo kolem rychlostí $3/5$.

Z hlediska S' je čas $t' = 5/3$, protože přední vrata A garáže musela rychlostí $3/5$ urazit celou délku auta v **S'** stojícího, tedy $1,0$ (podél auta od příde D k zádi C).

- BD: $= [1; 5/3]$ $= [0; 4/3]'$ z garáže vyjíždí (B) příď' (D) auta.

Z hlediska S je čas $t = 5/3 = (1)/(3/5)$, protože předek D auta jel v garáži od předních vrat A k zadním vratům C úsek v délce $1,0$ rychlostí $3/5$.

Z hlediska S' je čas jen $t' = 4/3$, protože garáž délky pouhých $4/5$ mījela auto rychlostí $3/5$.

Z hlediska **S** tedy proběhne *napřed* událost AC, a *potom* BD.

Naopak, z hlediska **S'** proběhne *napřed* událost BD, a *potom* AC. Interval AC-BD je prostorové povahy.

- BC: $= [1; 3]$ $= [-1; 3]'$ z garáže vyjíždí (B) zád' (C) auta.
Z hlediska **S** i **S'** zdůvodněte sami.

Záblesk světla

- L: $= [1/2; 3/2]$ $= [-1/2; 3/2]'$ setkání středu auta se středem garáže.

Poloha auta při záblesku L světla:

současnost podle garáže: tlustá červená

současnost podle auta: tlustá modrá

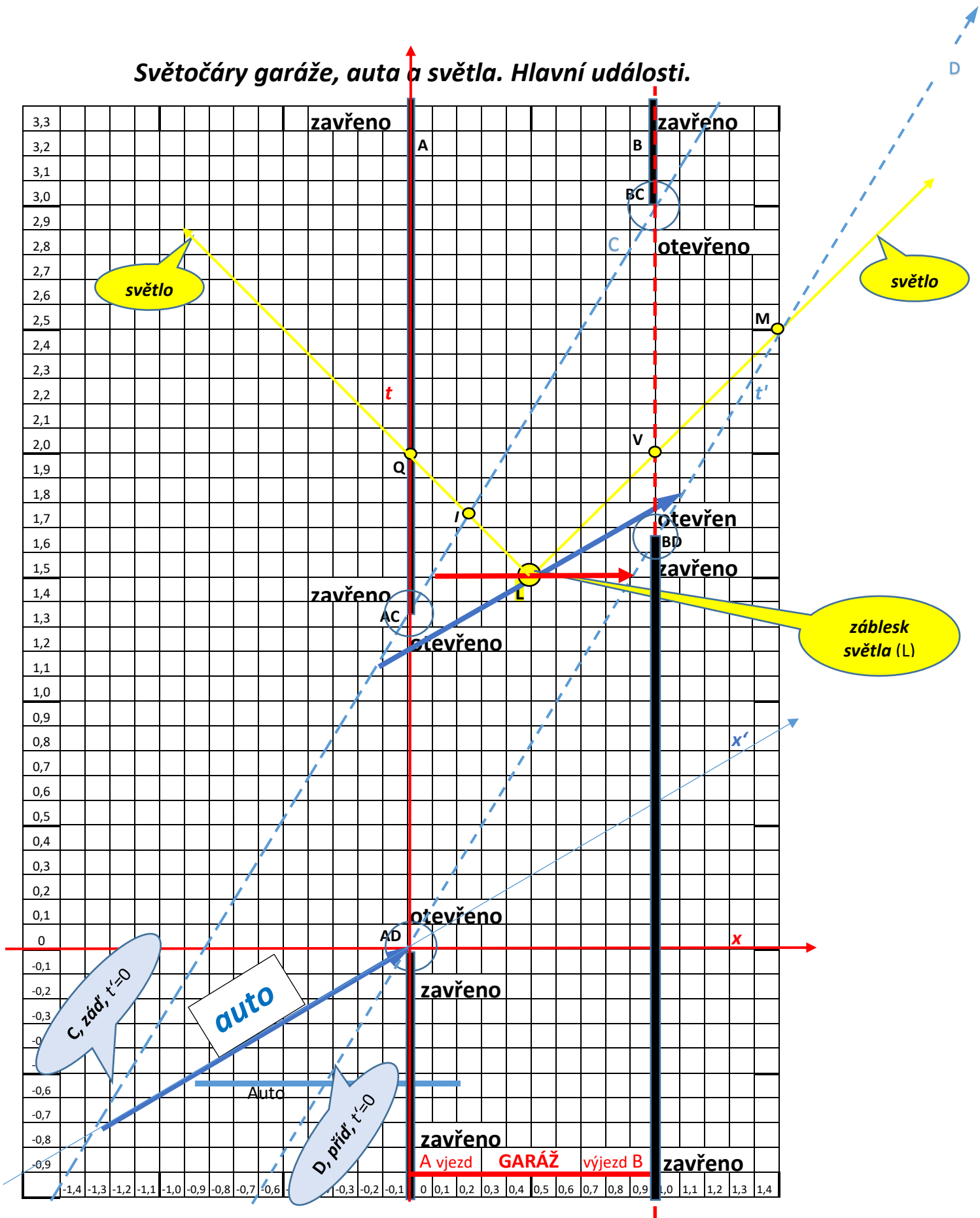
Světlo a garáž

- Q $= [0; 2]$ $= [-3/2; 5/2]'$ záblesk dostihne vjezd do garáže.
- V $= [1; 2]$ $= [-1/4; 7/4]'$ záblesk dostihne výjezd z garáže.

Světlo a auto

- I $= [1/4; 7/4]$ $= [-1; 2]'$ záblesk dostihne zád' auta.
- M $= [3/2; 5/2]$ $= [0; 2]'$ záblesk dostihne příď' auta.

Světločáry garáže, auta a světla. Hlavní události.

Graf není rýsovaný počítačem, ale rukou ve Wordu. Je proto jen informativní.

Totéž zpracováno mnohem detailněji:

Auto – chameleon – mění barvu (zelená, žlutá, modrá, oranžová, šedá, černá), a to po $\Delta t' = 1/6$. To nám umožňuje v soustavě S' pohodlně odečítat čárkované hodnoty t' ; silnější modré šipky odpovídají celistvým hodnotám času t' , tj. 0; 1; 2; 3.

Garáž (soustava S) má opět jako osy červenou plnou šipku vodorovnou pro x (pro $t = 0$) a svislou pro t (pro $x = 0$, vjezd do garáže, A). Výjezd B z garáže je svislá tlustá červená čárkovaná čára se souřadnicí $x = 1$. Zavřená vrata vjezdní i výjezdní jsou vyznačena tlustou svislou černou čarou. Vnitřek garáže je znázorněn dole tučnou vodorovnou čarou s označením **A vjezd GARÁŽ výjezd B**. V časovém úseku $4/3 < t < 5/3$ jsou obojí vrata zavřena a auto je mezi nimi. Auto je z pohledu S znázorněno vodorovnou černou šipkou (vždy má délku 0,8 a barevné puntíky na ní vyznačují barvu příslušného místa).

Auto je v klidu v soustavě S' . Ta má osy x' (tenká bleděmodrá mírně šikmá šipka) a t' (strmá bleděmodrá tučná čárkovaná šipka); ta je současně světočarou přídě **D** (mající $x' = 0$). Světočára zádě **C** (mající $x' = -1$) je s ní rovnoběžná, bleděmodrá dlouhá tenká čárkovaná přímka. Auto v různých okamžicích v S' znázorňují zleva napravo stoupající šikmé barevné šipky. Auto má samo vůči sobě v každém svém okamžiku všude stejnou barvu. Ovšem v S , z hlediska garáže, ho vidí v každém (svém) okamžiku duhově (černé vodorovné šipky s barevnými puntíky podle příslušné barvy).

V době $4/3 < t' < 5/3$, od šedého auta G-BD k zelenému AC-J, je „krátká garáž navlečena“ na auto.

Světelný signál vyslaný při setkání středu auta se středem garáže (událost L, $t = t' = 1,5$) je vyznačen a popsán jasně žlutě. V příslušných soustavách dojde signál současně k oběma koncům garáže ($t = 2$) či auta ($t' = 2$). Může být využit pro synchronizaci hodin v autě i v garáži.

Souřadnice různých doplňujících událostí; malé červené kroužky, pro světlo černé kroužky

Poloha zádi auta (C), když:

E	= $[-5/4; -3/4]$	= $[-1; 0]'$	podle auta (S') do garáže vjíždí (A) příd' (D) auta
F	= $[-4/5; 0]$	= $[-1; 3/5]'$	podle garáže (S) do garáže vjíždí (A) příd' (D) auta
G	= $[-1/4; 11/12]$	= $[-1; 4/3]'$	podle auta (S') z garáže vyjíždí (B) příd' (D) auta
H	= $[1/5; 5/3]$	= $[-1; 29/15]'$	podle garáže (S) z garáže vyjíždí (B) příd' (D) auta

Poloha přídi auta (D), když:

J	= $[5/4; 25/12]$	= $[0; 5/3]'$	podle auta (S') do garáže vjíždí (A) zád' (C) auta
K	= $[4/5; 4/3]$	= $[0; 16/15]'$	podle garáže (S) do garáže vjíždí (A) zád' (C) auta

Poloha vjezdu (A) do garáže, když

N	= $[0; 16/15]$	= $[-4/5; 4/3]'$	podle auta (S') z garáže vyjíždí (B) příd' (D) auta
P	= $[0; 5/3]$	= $[-5/4; 25/12]'$	podle garáže (S) z garáže vyjíždí (B) příd' (D) auta

Poloha výjezdu (B) z garáže, když

R	= $[1; 3/5]$	= $[-4/5; 0]'$	podle auta (S') do garáže vjíždí (A) příd' (D) auta
S	= $[1; 0]$	= $[5/4; -3/4]'$	podle garáže (S) do garáže vjíždí (B) příd' (D) auta
T	= $[1; 4/3]$	= $[1/4; 11/12]'$	podle garáže (S) do garáže vjíždí (B) zád' (C) auta
U	= $[1; 29/15]$	= $[-1/5; 5/3]'$	podle auta (S') do garáže vjíždí (B) zád' (C) auta

Významné intervaly: čtverec intervalu má velikost $I^2 = x^2 - (ct)^2 = x'^2 - (ct')^2$ (a ovšem zde $c = 1$).

Interval časové povahy, $I^2 < 0$, je např.

AD-AC: $(AD-AC)^2 = 0^2 - (4/3)^2 = -16/9 = -(\text{doba } t)^2$ průjezdu auta bodem na zemi (v S)

BD-AD: $(BD-AD)^2 = -(5/3)^2 + 1^2 = -16/9 = -(\text{doba } t')^2$ průjezdu bodu na autě garáží (v S')

Platí $(AD - AC)^2 = (R - U)^2 = (AD - BD)^2 (= -16/9)$.

Interval prostorové povahy, $l^2 > 0$, je např.

AC-BD, vyznačený zde růžově: $(AC - BD)^2 = 1^2 - (1/3)^2 = 8/9$, = max. (vzdálenost)² setkání AC a BD.

Proto události

AC (zád' auta A m'jí vstup do garáže C) a

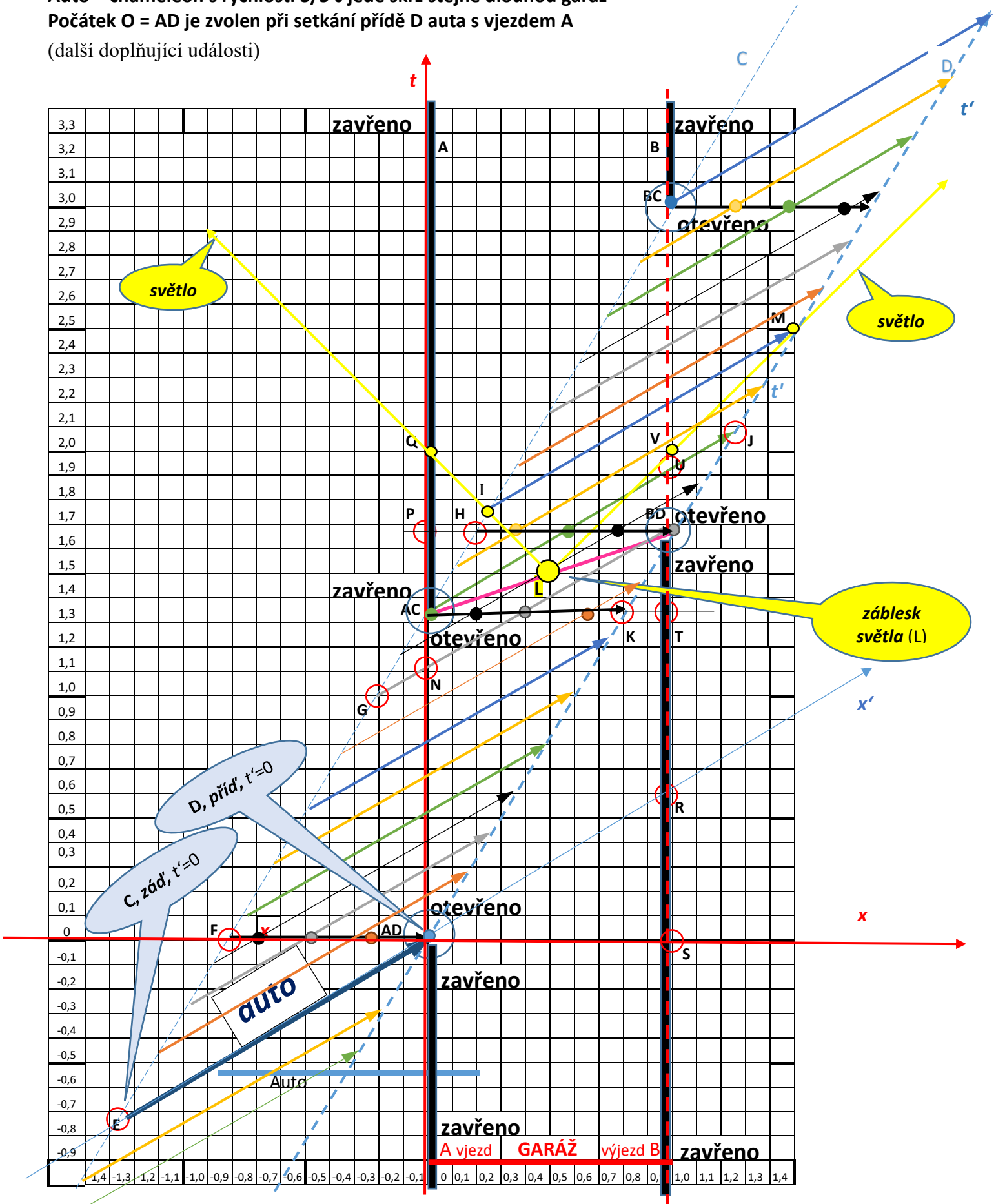
BD (příd' auta B m'jí výstup garáže D) ,

tedy krajní body „růžového intervalu“, mohou být vůči sobě v různém časovém vztahu:

- v soustavě S nastane napřed AC a pak BD, tedy celé krátké auto je jistou dobu ($\Delta t = 1/3$) uvnitř garáže,
- v soustavě S' nastane naopak napřed BD a pak AC, tedy krátká garáž je jistou dobu ($\Delta t' = 1/3$) navlečena kolem dlouhého auta.
- v jisté vztažné soustavě S'' jsou obě krajní události současné. Auto má v této vztažné soustavě rychlost $1/3$, garáž $-1/3$ a auto je v ní stejně dlouhé jako garáž, totiž $\sqrt{8/9}$.

Jan Obdržálek, 2018-04-15

Auto – chameleon s rychlostí $3/5 c$ jede skrz stejně dlouhou garáž
 Počátek $O = AD$ je zvolen při setkání přídě D auta s vjezdem A
 (další doplňující události)

Graf opět není rýsovaný počítačem, ale rukou ve Wordu. Je proto jen informativní.